

condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum. Sic itaque ut Adam à confusione liberaretur, confusione pertulit filius dei. Ut Adam resipisceret, qui uoluerat fieri similis deo, sciens bonū & malū, dei sapiētia illusa est, & ut ignorās habita. Et postquam hæc omnia passa est, nō solum à principibus sacerdotum & scribis & pharisæis: sed à Petro uno quidem è præcipuis apostolis suis negata est. Quod subdit Matthæus, dicēs. ¶ Petrus uero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum IESU Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autē illo ianuam, uidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum IESU Nazareno. Et iterū negauit cū iuramento, quia nō noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Verè & tu ex illis es: Nam & loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quia nō nouisset hominem. Et cōtinuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus uerbi IESU, quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amare. ¶ Primo negat Petrus dominum ad uocem mulierculæ ipsū alloquentis. Secundo, cum fugere tentaret, priusquam alloquatur eum altera muliercula, cum iuramento negat eundem. Tertio, prementibus eum uiris, & ratione loquelæ suspectum habētibus, negando execratur, & deierat se nunquam nouisse hominem. Sed ubi est nunc Petri audacula illa fiduciæ humanæ protestatio: Et si omnes in te scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor? Vbi hæc: Et si oportuerit me mori tecum, nō te negabo: Plus quam cæteri omnes scandalizatus Petrus, ter domino, qui deus est, negato: & tam parua quidem si non etiam nulla occasione negato exemplo suo admonere uidetur, ne quis de se quicquā præsumat: sed si quid boni facturus sit, aut si quid mali uitaturus, id omne deo tribuat, & nihil suæ potētiae, quæ reuera non est potentia, sed potius imbecillitas, et si sit præsumpta potentia. Quod autem post tertiam negationē Petri auditus est galli cātus: hoc manifesto est argumēto, gallum nō finisse in illa nocte cantū suum iuxta domini prædictionem, priusquā Petrus ter dominum negasset. Sed ex Luca conuersus dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus uerbi domini sicut dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Quod ergo fleuit amare, non Petro, sed aspicienti Petrum tribuēdum est. Et nōne per tres negatiōes Petri, tres prolapsiones Ecclesiæ designari possunt: Prima, desinente primitiua ecclesia, remisso martyrii seruore. Secunda, subsequētis ecclesiæ extincto spiritu, reuiuiscēte cū uniuersis concupiscentijs suis carne. Tertia, in statu sequēte, quæ futura erat, aut futura est omnium terribilissima, Antichristo adhuc, id est secunda bestia se manifestante. Nōne etiam per gallum qui præcinit diem, annunciatio diei iudicij subindicatur, quæ non finietur priusquam hi tres in ecclesia prolapsus acciderint: Verum in fine dominus ecclesiā oculis misericordiæ suæ respiciet: & illa omnem egressa prolapsus, erroremque omnem flebit amare, nunquam postea negatura CHRISTVM: sed toto conatu, totoque spiritu illi famulatura. Quod & nobis etiam nunc rex noster IESVS CHRISTVS, oculis clementiæ suæ nos benignissime intuitus, annuat. Cuius patri æterno cum ipso & spiritu sancto, sit honor, potestas, et gloria in perennia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

MAne autem factū cōsiliū inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersus IESVM, ut eum morti traderent. Et uinctū adduxerunt eum, & tradiderūt Pontio Pilato præsidi. ¶ Tunc uidēs Iudas qui eū tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argente

os principibus sacerdotū & senioribus, dicens: Peccaui tradens sanguinem
 iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu uideris. Et proiectis argenteis in
 templo recessit, & abiens, laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotū,
 acceptis argenteis, dixerūt: Nō licet eos mittere in corbanan, quia precium
 sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in se- 10
 pulturam peregrinorum. Propter hoc uocatus est ager ille, acheldemach,
 hoc est ager sanguinis, usq; in hodiernū diem. Tunc impletum est quod di-
 ctum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta ar-
 genteos precium apreciati, quem appreciauerunt à filiis Israël, & dederūt
 266 eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. ¶ IESVS autem stetit 15
 ante præsidē, & interrogauit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum? Di-
 cit illi IESVS: Tu dicis. Et cum accusaretur à principibus sacerdotū & se-
 nioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta aduer-
 sum te dicūt testimonia? Et non respondit ei ad ullum uerbū: ita ut mirare
 267 tur præses uehementer. ¶ Per diem autem solennem consueuerat præses 20
 populo dimittere unum uinctum quem uoluissent: habebat autem tūc uin-
 ctum insignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis, dixit Pila-
 tus: Quē uultis dimittam uobis: Barraban, an IESVM, qui dicitur CHRI-
 STVS? Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. Sedēte autem
 illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicēs: Nihil tibi & iusto illi: mul- 25
 ta enim passa sum hodie per uisum propter eum. Principes autem sacerdo-
 tum & seniores persuaserunt populis ut peterent Barraban, IESVM uero
 perderēt. Respondens autem præses, ait illis: Quem uultis uobis de duo-
 268 bus dimitti? At illi dixerunt, Barraban. ¶ Dicit illis Pilatus: Quid igitur
 faciam de IESV, qui dicitur CHRISTVS? Dicunt omnes: Crucifigatur. 30
 Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes:
 Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus
 fieret: accepta aqua lauit manus corā populo, dicēs: Innocens ego sum
 à sanguine iusti huius: uos uideritis. Et respondens uniuersus populus, di-
 269 xit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. ¶ Tūc dimisit illis Bar 35
 270 raban: IESVM autē flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. ¶ Tunc mi-
 lites præsidis suscipientes IESVM in prætorio, congregauerunt ad eū uni-
 uersam cohortem: & exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederūt
 ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & arundinē
 in dextera eius: & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue rex Iu- 40
 dæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant ca-
 put eius. Et postquam illuserūt ei, exuerunt eum chlamydem, & induerūt
 271 eum uestimentis eius, & duxerunt eū, ut crucifigerent. ¶ Exeuntes autem
 inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariauerūt,
 ut tolleret crucem eius. Et uenerant in locum qui dicitur golgatha, quod 45
 est caluariæ locus. Et dederunt ei uinum bibere, cum felle mixtum. Et cum
 gustasset,

gustasset, noluit bibere. ¶ Postquam autem crucifixerunt eum, diuise 272
runt uestimenta eius sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per
prophetam, dicentem: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem
50 meam miserunt sortem: & sedentes seruabant eum. Et imposuerunt su-
per caput eius causam ipsius scriptam: Hic est IESVS rex Iudæorum.

¶ Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus à dextris, & unus à sinistris. 273

¶ Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicen- 274
tes: Vah, qui destruis tēplum dei, & in triduo illud reedificas, salua temet-
55 ipsum, si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum
illudentes cum Scribis & senioribus, dicebant: Alios saluos fecit, seipsum
non potest saluum facere. Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credi-
mus ei. Confidit in deo, liberet nunc eum si uult: dixit enim, quia filius dei
sum. Id ipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperebāt

60 ei. ¶ A sexta autē hora, tenebræ factæ sunt super uniuersam terrā, usq; ad ho- 275
ram nonam. Et circa horam nonam clamauit IESVS uoce magna, dicēs:
Eli, eli, lamazabthani? hoc est: Deus meus, deus meus, ut quid dereliqui-
sti me? Quidā autem illic stātes & audientes, dicebant: Heliam uocat iste.

¶ Et continuo currens unus ex eis, acceptā spongiam impleuit aceto, & im- 276
65 posuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri uero dicebāt: Sine, uideamus an
ueniat Helias liberans eum. ¶ IESVS autem iterum clamans uoce ma- 277
gna, emisit spiritum. ¶ Et ecce uelum templi scissum est in duas partes, à 278

summo usque deorsum: & terra mota est, & petre scissæ sunt: & monumen-
ta aperta sunt, & multa corpora sanctorū, qui dormierant, surrexerunt. Et

70 exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius uenerunt in sanctā ciui- 279
tatem, & apparuerunt multis. ¶ Centurio autem & qui cum eo erāt custo-
diētes IESVM, uiso terramotu, & his quæ fiebant, timuerunt ualde, dicen-
tes: Verè filius dei erat iste. ¶ Erant autē ibi mulieres multæ à longe, quæ

75 secutæ erant IESVM à Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria Ma- 280
gdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.

¶ Cum autem sero factum esset, uenit quidam homo diues ab Arimathia, 281
nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat IESV. Hic accessit ad Pilatum,
& petiit corpus IESV. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpo-
re, Ioseph inuoluit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento

80 suo nouo, quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnum ad ostium 282
monumenti, & abiit. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, se-
dentes contra sepulchrum. ¶ Altera autem die, quæ est post parasceuen,

85 surgam. Iube ergo custodiri sepulchrū usque in diem tertium, ne forte ue- 283
niant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, surrexit à mortuis: &
erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiā: ite,

custodite sicut fecitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus.

ANNOTATIONES BREVES XXXIX. CIRCA LITERAM CAP. XXVII

5	damnatus esset,	κατεκρίθη	33	populo,	πῶς ὄχλου	56	& senioribus
7	iustum.	ἀθώου	34	turbæ	οὐδε	* καὶ φαρισαίων	& phariseis,
7	innocentem	οὐδε	36	uideritis.	οὐδε	57	credimus
11	uideris.	οὐδε	38	uidebitis	οὐδε		futurum.
18	uidebis	οὐδε	45	tradidit - eis	οὐδε	62	lamazabthani?
22	ille - acheldemach,	οὐδε	45	coccineam	οὐδε	72	lamma azab tani
23	quanta (hoc est,	οὐδε	46	golgotha,	οὐδε		& his quæ fiebant,
26	quot,	οὐδε	48	golgotha	οὐδε		καὶ τὰ γενομένα
27	quàm multa	οὐδε	50	quod est	οὐδε		& his quæ facta sunt
28	Barrabas	οὐδε	52	* μετερμηνευόμενον	οὐδε	73	indefinitum. (rant
29	& infra.	οὐδε	54	interpretatum	οὐδε		à longe
30	Quem	οὐδε	56	uinum	οὐδε		* θεωροῦσθε
31	Vtrum	οὐδε	58	acetum	οὐδε	75	spectantes,
32	& infra.	οὐδε	60	mittētes, - ut impleret	οὐδε		Ioseph
33	per uisum	οὐδε	62	quod dictū ē per pro-	οὐδε	76	Ἰωσή
34	in somnis	οὐδε	64	phetā dicentē: Diuise	οὐδε		Cū autē sero factū eēt,
35	in populis	οὐδε	66	runt sibi uestimenta	οὐδε	76	ὁπίας δὲ γενομένης
36	turbis	οὐδε	68	mea, et sup uestē meā	οὐδε		Cū autē serū fieret
37	dimitti?	οὐδε	70	miserunt sortem.	οὐδε	76	Vēnit - quidam
38	dimittam	οὐδε	72	eum * ἐκείνι	οὐδε		Arimathia,
39	faciam de IESV	οὐδε	74	crucifixi sunt	οὐδε	79	ἀριμαθαίας
40	ποιήσω ἰησοῦ	οὐδε	76	præfens.	οὐδε	85	illud - in
41	faciam IESV	οὐδε	78	dicentes - Vah	οὐδε		custodiri
42	ait - illis	οὐδε	80	triduo - illud	οὐδε		ἀσφαλιδοῦναι
43	magis	οὐδε	82	reædificas,	οὐδε	87	muniri
		οὐδε	84	ædificas	οὐδε		Habetis
		οὐδε			οὐδε	88	ἔχετε
		οὐδε			οὐδε		Habete
		οὐδε			οὐδε		signantes
		οὐδε			οὐδε		σφραγίσαντες
		οὐδε			οὐδε		sigillantes

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

264

Am principes sacerdotum, uitæ principem morte dignum iudicant, sed nondum morti à potestate seculari adiudicatus erat. Ideo mane facto parasceues, ad id ipsum consiliū inierunt, dicente Matthæo. **C**Ma ne autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus IESVM, ut eum morti traderent. Et uinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præfidi. **Q**uare adduxerunt ad Pilatum: Quia potestatem non habebant crucifigendi: hoc enim erat prætorie potestatis. Et hoc quidem genus mortis in suo consilio exquisierant, decreuerant que: quia omnium uideretur detestatissimum. Quod & dominus eos facturos iam saepe prædixerat, & præcinuerat Hieremias, dicens: Cogitauerunt super me consilia, dicentes: Mittamus

Hiere. 11.

Mittamus

Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra uiuentium. Erant tamen quatuor mortes, quarum potestatem habebat domus concilij, quod erat sacerdotum & seniorum: poterat enim lapidare, cōburere, occidere, suffocare: ut habetur in libro ZANHEDRIN, qui dicitur Babylonius: ubi de crucifigēdi potestate nullus sermo habetur. Cum autem Iudas uidit quod dominus esset damnatus, & iam traditus praetoriae potestati, ut tali morte afficeretur: diabolus, cum nulla iam ei tantū effugiendi reatum patēret uia, ob oculos eius grauitatem peccati posuit, ut ante oculos Cain mortē fratris eius Abel posuerat, ad hoc ipsum ut in ueniā caderet desperationē: Iudas enim erat uerus Cain. Quod subdit Matthaeus hoc modo. ¶ Tunc uidens Iudas qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccauit, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu uideris. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbanan, quia precium sanguinis est. Cōsilio autem inuito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturā peregrinorū. Propter hoc uocatus est ager ille acheldema, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quem appreciauerunt à filiis Israël: & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. ¶ Poenituit Iudā, sed haec poenitentia nō erat μετάνοια, id est resipiscētia: sed μεταμέλεια, id est (ut sic dicam) posterior quaedā cura & prioris immutatio. Resipiscētia, uera poenitentia est: sed mutata cura, non semper est uera poenitentia: quia & Iudas curam studiumque mutauit, & tamen non uerē eum poenituit, nam prius curauerat ut teneretur CHRISTVS: subinde uero ex opposito curauit ut liberaretur. Cōfessus est peccatū suum, & hoc sacerdotibus, ut liberaret CHRISTVM, quem intelligerent esse innocentem. Satisfecit quoad potuit pro liberatione, restituitis numis, quibus male pepigerat. Sed hanc poenitentiam Iudae, hanc nouam curam, & innocentiae CHRISTI confessionem, hanc denique pro CHRISTI liberatione satisfactionem, nihil ipsi curarunt. Sed Iudae plenum desperationis laqueum iniecerunt, dicentes: Quid ad nos, si peccaueris tradens sanguinem iustum: Tu uidebis, tu cognosces, & intelliges te peccasse cum fueris in poenis. Quicquid factum est, sit, & fiet: nō nostrum, sed tuum peccatum est. Nihil ad nos, nos sumus infontes, & id omne ad te unum pertinet, tu solus poenam lues. Cum audisset Iudas hanc egregiā cōsolationē: accepto laqueo, seipsum suspēdit: & ut scribitur in Actis, suspēsus crepuit mediis: & uiscera illa quae dominum gloriae tradiderant, & quae indigne eum in sancta synaxi susceperant, omnia effusa sunt. Illis autē quibus proiectis satisfacere uoluit, argenteis, emerunt sacerdotes agrum platae, statuarij, siue figuli. Et tunc impleta est propheta, quae si non est Hieremiae, allucinatione scriptorum factum est, ut pro Zacharia nunc legatur Hieremia: alioqui malitia quorundā ē Hieremia subtracta est. Verum & tunc spiritus dei prouidit, ut similis haberetur in Zacharia, dicente: Et dixit dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum precium quo appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci illos in domo domini ad statuarium. Ex quo loco CHRISTVS deus esse intelligitur: siquidem deus loquitur & dicit: Appreciatus sum ab eis. At cum dixerunt, Nō licet eos mittere in corbanan: quid per corbanan intelligebant? Sanē Iosephus cap. 3. secundi libri de bello Iudaico, id sacrum designare thesaurū inuenit, dicens: Erat apud eos sacer thesaurus, quem Corbanan dicunt. Quem & ibi scribit Pilatum ad inductionem aquarum expendi iussisse. Sic non longo tempore post passionem domini suo thesauro gauisi sunt principes sacerdotum & pontifices: qui, ut uerisimile est, particula quadam illius mercati fuerant, etiam ad perdendum uerum Messiam, uerumque dei filium. His dictis de Iuda & euentu denariorum, quibus filij Israël

265

Act. 1.

Zach. 11.

- 266 » filium dei appreciauerunt, redit Euangelista ad historiam passionis, dicens. **IESVS**
 » autem stetit ante praesidem, & interrogauit eum praeses, dicens: Tu es rex Iudaeo-
 » rum? Dixit illi **IESVS**: Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum & se-
 » nioribus, nihil respondit. Tunc dixit illi Pilatus: Non audis quanta aduersum te di-
 » cunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum uerbum, ita ut miraretur praeses uehe-
 » menter. **C** Interroganti iudici, an esset rex ille insignis Iudaeorum, dominus ueritate
 respondit: ut uel ex ignorantia non condemnaret, quem non nosset: uel si cognosce-
 ret, & condemnaret, a reatu inexcusabilis haberetur. Sacerdotibus autem & presby-
 teris accusantibus nihil respondebat, eos suo silentio mēdaces falsosq; esse insinuās:
 de quibus scriptum erat: Surgentes testes iniqui, quae ignorabam interrogabant me,
 Et quae Psalmo uigesimo primo de hac re scripta sunt. Sed & de silentio eius scriptum
 Esai. 51. erat apud Esaiam: Sicut ouis (inquit) ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram ton-
 Psal. 17. dente se obmutescet, & non aperiet os suum. Et Psalmo trigesimo septimo: Et factus
 sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Et mirabatur
 praeses eum nihil ad eos & se loqui, ut qui non intelligeret scripturas, quae de hoc si-
 lentio insignem faciebant memoriam. Subinde uero cum uideret eius innocentiam,
 & sacerdotum inuidiam & malevolentiam, studuit humana quadam sympathia & aequi-
 tate permotus, eum liberare, dicente Matthaeo. **C** Per diem autem solennem consueue-
 rat praeses populo dimittere unum uinctum, quem uoluissent. Habebat autem tunc
 uinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem
 uultis dimittere uobis: Barabban, an **IESVM**, qui dicitur **CHRISTVS**? Sciebat enim,
 quod per inuidiam tradidissent eum. Sed et illo pro tribunali, misit ad eum uxor
 eius, dicens. Nihil tibi & iusto illi: multa enim passa sum hodie per uisum propter eum.
 Principes autem sacerdotum & seniores persuaferunt populis, ut peterent Barabban,
IESVM uero perderent. Respondens autem praeses, ait illis: Quem uultis uobis de duo-
 bus dimittere? At illi dixerunt: Barabban. **C** Hoc, humano cogitatu ac astu facere uolu-
 it Pilatus, sic animo uoluens: Cum Iudaei quotannis ratione suae solennitatis soleant a
 praeside unum e uinctis quem uoluerint, liberum obtinere: proponam eis quendam
 inter uinctos meos sceleratissimum, & reipublicae eorum pestilentissimum, qui seditio-
 sus est, homicida, latro, & dei legisq; illorum maximus contemptor: & **IESVM**, qui
 innocens est & pacificus, qui sanat infirmos eorum, & mortuos suscitatur: qui iustus est,
 & dei ac legis eorum maximus aemulator: nec alium uinctum tradam eis liberum praeter
 alterum illorum duorum, id est praeter Barabban pestiferum & noxium hominem,
 aut **IESVM** saluiferum & innoxium: ut **IESVM** liberem, quem per inuidiam mihi tra-
 diderunt. Putabat enim illos maluisse **IESVM** absolui. Verum longe aliter euenit at-
 que Pilatus cogitauerat: nam Barabban liberum dimitti petierunt, **IESVM** autem mor-
 te affici. Sed & is affectus Pilati a maligno infusus uideri potest, ut & poenitentia Iu-
 dae, confessio, restitutio, & misera illaqueatio: ut Iudaei praui sae pernicie, si Barabban pe-
 terent, timerent periculum, & **CHRISTVM** dimitterent. Cum enim diabolus omnia
 iuxta oracula, quae uero Messiae conueniunt, **CHRISTO** contingere uideret: & obid
 uereretur ne illo iniuste morti tradito, ipse generis humani perderet dominium: & qui
 spoliare uolebat, proprium perderet spoliū: procurabat nunc per Iudam, nunc per
 Pilatum liberari **CHRISTVM**, ut quem iam traditionis **CHRISTI** poeniteret, ut Iudam.
 Sed & cum uidit per uiros rem sibi parum succedere, uxorem Pilati sollicitauit, ut illi
 mandaret ne ipsum condemnaret. Et haec uerba, quasi angelus lucis in ore eius posu-
 it, quae uiro nunciaret: Nihil tibi & iusto illi. quasi diceret, caue iustum illum iudices.
 quibus ut facilius ei acquiesceret, se per somnium multa passam, id est, immisso ueluti
 quodam oraculo admonitam, subiunxit. Verum neque per Iudam, neque per Pila-
 tum, neque per infusum mulieri in somnium potuit malignus reprimere, quod prius
 toto

toto conatu promouerat: iam enim principes sacerdotum & seniores persuaserat popu-
 lis ut peterent Barabban liberari, IESVM autem tradi morti. Quod & fecere. Et hunc
 etiam ferme sensum uoluit Ignatius, sic de diabolo loquens in epistola, quam scripsit ad
 Philipenses, in qua sic ait: Interitum enim sibi ipsi esse cognouit confessionem crucis.
 Hoc enim trophæum est contra eius uirtutem: quod uidens, expauescit: & audiens, ti-
 met. Nam & antequam facta esset crux, festinabat facere hoc, & operari in filiis diffi-
 dentia: operatus est autem inuidia in Phariseis, in Sadduceis, in senioribus, in iuue-
 nibus, & in sacerdotibus. Cum autem properaret ut fieret, conturbabatur: & postea
 desperationem immisit proditori, & laqueum ei ostēdit, & suspendium eum docuit.
 Et mulieri immisit timorem in somno, ipse cōturbans, & compescere tentans patibu-
 lum crucis: ipse omnia euocans, mouet in suam perniciem, non recognoscens: intan-
 tum enim mala erant nō omnia. Malignus autem sentiebat suam perditionem. Initiū
 enim illi fuit ad damnationem, crux CHRISTI: principium mortis, initium perditionis.
 Hæc Ignatius. Quid tum postea fecerit Pilatus, prosequitur Matthæus, dicens. ¶ **Di-**
 cit illis Pilatus: Quid igitur faciam de IESV qui dicitur CHRISTVS? Dicunt omnes:
 Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicētes:
 Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret,
 accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti
 huius: Vos uidebitis. Et respōdens uniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos,
 & super filios nostros. ¶ Tentauit & alias uias Pilatus, ut dominum liberaret: siue id
 humano affectu, aut amore iustitiæ, siue impellente maligno. Nam ex Ioanne flagel-
 latum produxit eum foras, portantem coronam spineam, & purpureum uestimentū:
 uolens sic eorum sedare animos, & ad misericordiam flectere: sicq; emendatum, inno-
 centem dimittere. Lauit quoq; manus suas, eum innocentem indicans, ut uel sic testi-
 monio iudicis absolueretur: & clamauit se esse infontem à sanguine iusti huius: & sub-
 iunxit: Vos uidebitis. quod est: Vos soli noxi, pœnas dabitis. Sed his nihil proficere
 potuit. Nam clamauerunt: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. quod quid
 est, nisi ultio sanguis & mortis eius super nos & super filios nostros? Quæ & super
 uenit, & adhuc perseuērat. De qua prophetauerat Daniel: Post hebdomadas sexa-
 ginta duas occidetur CHRISTVS: & non erit eius populus, qui eum negaturus est.
 Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uasti-
 tas. Et post finem belli statuta desolatio. Et Osee capite septimo & nono: Væ eis, quo-
 niam recesserunt à me. Vastabuntur: quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, &
 ipsi locuti sunt cōtra me mendacia. Et rursus: Abijcet eos dominus deus meus, quia
 non audierunt eum, & erunt uagi in nationibus. Verum non sic illis iratus est deus,
 quin semper paratus sit resipiscentium misereri, & ad se redeuntibus fieri propitius.
 Sed quid mirum, si persistētes in nequitia patrum, deus bonitatis amator & autor de-
 serit: cum seditiosum, latronem, & homicidam ipsi prætulerint, & eundem omnibus
 cōtumelijs & tormentis, quæ cogitare potuerunt, affecerint, ut subdit Matthæus, di-
 cens. ¶ Tunc dimisit illis Barabban, IESVM autem flagellatum tradidit eis, ut crucifi-
 geretur. ¶ Quid est, Dimisit illis Barabban: nisi liberauit illum qui non unam & alte-
 ram, sed multo plures (si pluries mori potuisset) promeruerat mortes, & à morte absol-
 uit: IESVM autem innocentem, qui omnibus uitam meruit, damnauit morte: & mor-
 te quidem iuxta uoluntatem eorum, turpissima: nam morte crucis. Præerat Iudæis Pi-
 latus, sed non legerat, aut certè non satis intellexerat id: Deus dissipabit ossa eorum,
 qui hoibus placēt. Quod si homini displicere nō timuisset (quid em̄ aliud erat Cæsar,
 quàm homo?) & nolisset Iudæis placere, qui homines erāt: & indignissimi quidem,
 peruersissimiq; ac iniuistissimi, ut planè res ipsa mōstrat, non peruertisset iudicium: sed
 quia is erat qui homines deo præponeret, quantūcūq; hætenus secundum hominē

Ignatius.

268

Dani. 9.

Osee. 7. 79.

269

Psal. 52.

uideri uoluisset iustus, ideo eiusmodi habebatur, quem oporteret ad suam ipsius perniciem, æternamq; perditionē filium dei (qui, ut scriptum est, cum malediceretur, nō maledicebatur: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem se iudicanti iniuste) iudicare: & si illum innocentem fateretur, ac cognosceret. adeò proiectus erat à deo, & peccatum peccato ludæorum proximū habebat. Vnde & quicquid molitus erat ad CHRISTI liberationem, id potius instinctu maligni factum intelligitur: ut & illa sollicitatio mulieris eius, quàm constantia iustitiæ, & ueræ pietatis affectu: crudelis enim erat: & adeò quidē crudelis, ut ex historijs cognoscatur feralibus sacrificijs sanguinem ludæorum miscuisse: quod dictum uolui, ne quis aliter Pilato procurā liberare CHRISTVM, bene afficiatur, quàm diabolo: siue enim hoc, siue aliud faceret, semper minister eius erat. Subiungit Matthæus.

270 » Tunc milites præsidis suscipientes IESVM in prætorio, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem: & exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius: & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue rex ludæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamydem, & induerunt eum uestimentis eius, & duxerunt eum ut crucifigerēt. Cum dicit, Tūc milites præsidis: noli intelligere tunc, id est, postquam tradidit ludæis, hoc est, pro uoluntate ludæorum CHRISTVM crucifigēdum: quia hoc mysterium ante factum est.

Ioan. 19. Quod ex Ioanne cognoscitur. Hac autem castigatione, flagellatiōe, purpureæ uestis circumpositione, coronatione, arundinis traditione, salutatione, irrisione, intendebat Pilatus non tradere CHRISTVM ludæorum uoluntati, sed liberare. Quæ tamen omnia erant iniusta: nam quem nihil mali fecisse confitebatur, cur tanquam malefactorum adeò crudeliter flagellabat, & multiplici contumelia affici permittebat: uidelicet indui purpura, spinis coronari, arundinem sceptri loco in manu eius collocari, ante eum genua flecti, salutari nomine regis, præterea arundine percuti: & hæc omnia in derisionem immensæ maiestatis fieri: Quàm grauius igitur errabat Pilatus, ratus benefacere, aut certe facere minus malum, ut posset maius effugere? Sed dum alterum uitare studuit, misere in utrunque incidit: duce diabolo, cui nihil curæ erat, siue iuste illa fierent, siue iniuste, modo posset mysterium crucis impedire: quod iam per inuidiā, quæ sacerdotibus, Scribis, & Pharisæis instillauerat, excitarat. De his autē flagellis & contumelijs scriptum erat in Psalmis: Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. Et rursus in Threnis: Dabit percutienti se maxillā, saturabitur opprobrijs. Et subditur: Quia se abiecit, miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. Ergo ut satisfaceret pro peccatis nostris, & omnium posset misereri, sic humiliari, & abijci uoluit: ut eius humilitate omnes exaltarēt, & omnis illi redēptionis, miserationis, & exaltationis gratia deberetur: & nō ut liberaretur, ceu uolebat Pilatus: nec ut mysterium redemptionis impediretur, ut machinabatur malignus. Et rursus in

Esai. 50. Esaias: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas uellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Dominus deus auxiliator meus: & ideo nō sum confusus. Ideo posui faciem meam, ut petram durissimam: & scio quoniam non confundar. Et rursus: Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Sed quid factum est, posteaquam flagellatum, coronatū, & ueste purpurea indutum, tradidit eum Pilatus uoluntati ludæorum? Certè quod adiecit Euangelista. Et postquā illuserunt ei, exuerūt eum chlamydem, & induerūt eum uestimentis eius, & duxerunt eum ut crucifigerent. Id fecerūt postquā illuserunt: sed nō contumeliosè, nā prius in ea ueste oblatas est populo, & iterū reductus in prætorium, eductusq; rursus foras ad populū: quod uera Ioannis aperit historia. Igitur & illic per, tūc, intelligebat

tempus

tempus quo erat sub praesidis potestate, & antequam traditus esset uoluntati Iudaeorum: & hic per postquam, tempus quo traditus fuit uoluntati eorum. Quod ubi factum est, eduxerunt eum e ciuitate: ut subiungit Matthaeus, inquit. ¶ Exeuntes autem, inuenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem: hunc angariauerunt, ut tolleret crucem eius. Et uenerunt in locum qui dicitur Golgoltha, quod est caluariae locus. Et dederunt ei uinum bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere. ¶ Undenam exhiberent, nisi e Hierusalem, quae erat ciuium locus? Egressi autem inuenerunt uirum alienigenam, utpote Afrum, a Cyrenaica regione, e quodam pago ueniensem, quem coegerunt portare crucem IESU, ex Luca post IESUM: suam enim crucem dominus ipse prius portabat. Et uenerunt in locum, ubi flagitiosi crucifigi solebant, qui Syriace Golgoltha, id est caluariae locus appellatur, a craneis decollatorum, quae illic (ut quidam uolunt) insepulta iacebant, non crucifixorum: mos enim erat Hebraeis ex Deuter. 21. non relinquere cadauera in ligno, sed eadem die sepelire. Igitur illuc perducto domino, porrexerunt ei acetum cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere. id enim satis erat ad impletionem prophetiae, quae de eo praedixerat: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea portauerunt me acetum. Sed & ex Marco uinum amarum myrrhae infectum obtulerunt ei, sed noluit accipere. Quid est quod CHRISTVS egressus est, ex Ioane baiulas sibi crucem: nisi quod primus omnium pro omnibus crucem suam portauit, quae est passio ipsius, & omnium redemptio? Quid quod alienigena post eum crucem portauit, nisi quod statim monstrauit populum gentilem esse sua cruce redemptum, & crucis suae baiulatore? Quid quod extra urbem: nisi quod non in manufacto templo, id est huius creationis hostiam suam obtulit deo: sed in coelesti, dicente Paulo ad Hebraeos: CHRISTVS autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est non huius creationis: neque per sanguinem hircorum aut uitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, aeterna redemptione inuenta. Et rursus: Non enim in manufacta templa IESVS introiit, exemplaria uerorum: sed in ipsum coelum, ut appareat nunc uultui dei pro nobis. Sed & CHRISTVS cum esset hostia pro peccato, & uniuersali quidem peccato, extra portam offerri debuit, dicente Paulo: Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & IESVS, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Sed quis hostiam illam obtulit? Nunquid summi sacerdotes? Nunquid crucifixo eius? Minime: non enim tortores & carnifices offerunt hostiam, sed Pontifex: at summi sacerdotes & complices eorum, solum tortores & carnifices CHRISTI fuere. Verum cum hoc sacrificium esset summum, uerissimum, & omnium consummatum: decuit illam per summum omnium Pontificem, uerissimum, & omnia consummatum offerri. Talis autem solus erat CHRISTVS: de quo & deus iureiurando dixerat: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec. Obtulit ergo dominus, & solus quidem suam hostiam. Quod & Paulus ad Hebraeos testatur, cum ait: Qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo. Sed quam hostiam obtulit? Panem, id est carnem suam: & uinum, id est suum preciosum sanguinem. Panis (inquit) quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Et sanguinem suum germen uitis uocauit. Qui (inquit) pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Cur in loco caluariae? Quia ipse dominus caput est ecclesiae. Et locus ille erat, de quo per spiritum sanctum dictum fuerat: Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terrae. Mortuus est in ligno, ut peccato Adae satisfaceret, qui in ligno peccauerat. Gustauit acetum & fel, ut reatum gustus pomi, in omnes, excepto secundo Adam, & propter ipsum secunda Eua, disseminatum aboleret. Hominem in carne, masculinum & foeminam creauit in principio: sic hominem in spiritu, masculum & foeminam creauit in renouato seculo. Ex illis, omnes carnales: ex his, omnes spirituales.

Psal. 68.

Mar. 15.

Hebr. 9.

Hebr. 13.

Psal. 109

Hebr. 9.

Ioan. 6.

Matth. 26.

Psal. 73.

- Illi, figura: isti, ueritas. Ex Adam carnali in omnes carnales peccatum transfusum est,
Gene. 3. & cooperata est carnalis Eua. Comēdit (iquit) deditq; uiro suo. Ex Adam spirituali,
 in oēs spirituales diffusa est salus, & coopata est, ut *θεός* spiritualis Eua: Ecce (ingit
 angelus) concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius IESVM. Est ergo
 caro, infirmitas: spiritus, fanitas. Sed redeamus ad crucifixores. Qui quid crucifixe
 272 xō domino fecerint, aperit Matthæus, dicens. ¶ Postquam autem crucifixerūt eum,
 diuiserunt uestimenta eius, sortem mittentes; ut impleretur quod dictum est per pro-
 phetam, dicentem: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt
 sortem. Et sedētes, seruabāt eum. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scri-
 ptam: Hic est IESVS rex Iudæorum. ¶ Diuiserunt sibi milites crucifigendo homini
Psal. 21. deo designati, uestimēta eius, ut impleretur quod *Psalmo. 21.* scriptum est: Diuiserūt
 sibi uestimēta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Crucifixores illi, gentes
 erant. Quibus primum uestimenta CHRISTI diuisa sunt, quæ sunt dona gratiarum,
 sed & uestem inconsutilem ex Ioanne nō sciderunt: quia unitas fidei non sit secanda,
 quæ solum diuina obuēnit sorte. Sed qua gratia adeptæ sunt gētes odora CHRISTI
 uestimēta, & hanc fidei unitatem desuper contextam per totum, & undiq; sibi cohæ-
Luc. 23. rentem: Exauditiōe profecto CHRISTI, qui ex Luca orauit pro ipsis: Pater (inquit)
 dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. & exauditus est pro reuerētia. Tanta fuit illi er-
Ioan. 19. ga nihil bene merētes pietas, ut per milites illos, qui ex Ioanne quatuor erāt, hæc gra-
 tia ad quatuor plagas terræ, exortum, occasum, austrum, & aquilonem transire intel-
 ligatur. Illi sedentes, obseruabant eum: & istæ quatuor plagæ terræ, stabilitæ in fide,
 CHRISTVM, à quo suam expectabant salutem, obseruaturæ sunt, dicentes: Veni do-
 mine IESV, aperiantur tibi mundi quatuor līmites. Sed & super caput eius posuerūt
 causam, quare morti adiudicatus est, scilicet quia rex esset: & rex quidem ille insignis
Psal. 42. Iudæorum. Hæc causa condemnationis eius, de qua *Psalmo. 42.* Iudica me deus, &
 discerne causam meam: de gente nō sancta, ab homine iniquo & dolofo erue me. Et
 ex Ioanne scripta erat Hebraice, Græce, & Latine: quæ sunt tres præcipuæ linguæ,
 & ad quas omnes aliæ reducuntur: ut omnis lingua ex titulo cognosceret illum esse
 regem & Mesiam: Iudæis quidem promissum, sed qui erat expectatio gentium. Et
 quia CHRISTVS transibat sicut scriptum erat de illo: cum sceleratis & iniquis crucifi-
 273 xus est, dicēte Matthæo. ¶ Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus à dextris,
 & unus à sinistris. ¶ Hoc factum est, sicut prædictum erat ab *Esaia capite. 53.* dicētes
Esa. 53. Iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo
 dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia: pro eo quod tradidit in mortem ani-
 mam suam, & cum sceleratis reputatus est, Vnus erat à dextris, alter à sinistris. Hic, si-
 lios perditionis in iudicio significans: qui audituri sunt: Ite maledicti in ignem æter-
 num. ut & hic blasphemix increpationem audiuit: Neque tu times qui in eadem da-
 mnatione es: Ille, filios miserationis, qui contrā audituri sunt: Venite benedicti patris
 mei, percipite regnum. ut ille audiuit ex Luca: Amē dico tibi, hodie mecum eris in pa-
 radiso. Ergo qui in dextera, probos: qui in sinistra, reprobos significabat. Neque satis
 fuit Iudæis eum inter duos malefactores, ceu sceleratorū principem, crucifixisse: sed
 nec à blasphemijs quidem quascunque excogitare potuerunt, temperauere. Quod
 274 subdit Matthæus, dicens. ¶ Prætereuntes autem, blasphemabant eum, mouentes ca-
 pita sua, & dicētes: Vah qui destruis templum dei, & in triduo illud ædificas, salua te-
 metipsum. Si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illu-
 dentes cum Scribis & senioribus, dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest sal-
 uum facere. Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credemus ei: Cōsidit in deo,
 liberet nūc eum si uult: dixit enim, quia filius dei sum. Idipsum autem & latrones, qui
 crucifixi erāt cum eo, improperebant ei. ¶ De derisione domini, in *Psalms* prædictū
 crag

erat, ut Psal. uigefimo primo: Omnes uidentes me, deriserunt me: locuti sunt labijs, Psal. 27.
 & mouerunt caput. Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam
 uult eum. Et Psalmo septuagesimo: Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodie- Psal. 70.
 bant animam meam, consilium fecerunt in unum, dicentes: Deus derelinquit eum,
 persequimini, & comprehendite eum: quia non est qui eripiat. Sed & in libro Sapien- Sapient. 2.
 tia sic scribitur: Circunueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrari-
 us est operibus nostris: & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata
 disciplinae nostrae. Promittit se scientiam dei habere, & filium dei se nominat. Factus est no-
 bis in traductionem cogitationum nostrarum. Grauis est nobis etiam ad uidendum:
 quoniam dissimilis est alijs uita illius, & immutatae sunt uiae eius. Tanquam nugaces
 aestimati sumus ab illo, & abstinet se a uijs nostris, tanquam ab immunditijs: & praefert
 nouissima iustorum, & gloriatur patrem se habere deum. Videamus ergo si sermones
 illius ueri sint, & tentemus quae uentura sunt illi, & sciemus quae erunt nouissima illius:
 Si enim est uerus filius dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum.
 Cotumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam eius, & probemus
 patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Et adeo innocens CHRISTVS,
 qui cum malediceretur non male dicebat, blasphemantibus circumuallatus fuit, ut etiam
 qui una cum eo pendebant, aut saltem eorum alter blasphemaret eum: ut intelliga-
 mus, nunc, id est, hac quoque tempestate omnes blasphemantes, censerī debere CHRIS-
 TIVS crucifixores, aut certe criminis Annae & Caiphae, scribarum & Pharisaeorum,
 sed & perpetuo damnatorum participes. De quibus Esaias dicit: Vae genti peccatrici Esai. 6.
 ci, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis: dereliquerunt dominum,
 blasphemauerunt sanctum Israel, ab alienati sunt retrorsum. Quid autem ab hora se-
 xta, qua dominus fuit cruci affixus, factum sit, subdit Matthaeus, dicens. ¶ A sexta au- 275
 tem hora, tenebrae factae sunt super uniuersam terram, usque ad horam nonam. Et cir-
 ca horam nonam, clamauit IESVS uoce magna, dicens: Eli, eli, lamma azabtanis
 hoc est: Deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illic stan-
 tes & audientes, dicebant: Eliam uocat iste. ¶ Transitus CHRISTI, erat magnum &
 uniuersale pascha. At particulare non nisi facta uespera super terram celebrabatur, dicente
 etiam domino in Exodo: Est enim phase, id est transitus domini. Et transibo per terram Exod. 12.
 Aegypti nocte illa. Transitus ergo domini fuit durante adhuc nocte illa, quae coepit a
 meridie, in qua & percussit potestates tenebrarum, quae per primogenita Aegypti fi-
 gurabantur. Cum igitur hoc uniuersale pascha, hic uerus, non typicus domini transi-
 tus fieret, debuit uespera induci super uniuersam terram, quod & factum est. De hac
 re meminerunt etiam Dionysius in epistola ad Polycarpum, & Phlegon in Olympi- Phlegon.
 dibus: qui teste Eusebio in chronico, sic in decimoquarto libro scripsit: Quarto autem
 anno ducentesimae secundae Olympiadis, magna & excellens inter omnes, quae ante
 eam acciderat, defectio solis est facta. Dies hora sexta ita in tenebrosam noctem uersus,
 ut stellae caelo uisae sint, terraeque motus in Bithynia, Nicenae urbis multas aedes subuer-
 terit. Et hic annus passioni domini a supputatoribus tribuitur. Quinetiam haec nox, hoc
 uesperum, haec tenebrae ab hora sexta in horam nonam, id est quousque dominus expi-
 raui, se extenderunt: circa quam ad patrem uocem extulit, quae erat uox oblationis suae
 hostiae: & uigefimus primus Psalmus de passione ipsius a spiritu sancto praenuntiat, in
 quo quae fiebant, ad oculum ferme expressa, contuebantur: ut uel sic audientes, lu-
 daei resipiscerent, & intelligerent, quem crucifixerant, esse Messiam. Sed & illa uox ma-
 gna fuit, utpote quae penetrauit caelos, & exauditionem meruit: Qui timetis (inquit) Psal. 21.
 dominum, laudate eum: uniuersum semen Iacob glorificate eum. Timeat eum omne
 semen Israel, quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis. Nec auer-
 tit faciem suam a me; & cum clamarem ad eum, exaudiuit me. Apud te laus mea in

- ecclesia magna, uota mea reddā in cōspectu timētū eū. Edēt pauperes & saturabūt, & laudabūt dominū qui requirunt eum: uiuēt corda eorum in seculum seculi. Remiscentur, & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius uniuersæ familiæ gentium. Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Qui autem dicebant, Eliam uocat iste, ij erant gentiles: qui cum Hebrææ linguæ essent ignari, cū clamaret Eli eli, quod Hebræice designat: Deus meus, deus meus: arbitrati sunt quod uocaret Eliam, & Eli Eliam significare, barbari barbarā sibi fingentes intelligentiam. Quo facto unus porrexit illi acetum bibendum. Quod
- 276 » innuit Matthæus, dicens. ¶ Et continuo currens unus ex eis, acceptam spōgiam impleuit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri uero dicebant: Sine, uideamus an ueniat Elias liberans eum. ¶ Acetum dari cruce affixis solitū putāt, quod mortem eorum acceleraret: ad hoc enim ipsum acetū facere credunt. Attamen id magis uerum putem, ut impleretur propheta: Et in siti mea potauerūt me aceto, nam ut expressit suam sitim dominus, dederūt ei. Et ad hoc ipsum erat uas ibi positum aceto
- Ioan. 19. plenum: quemadmodum scripsit Ioannes. Ideo aduertendum hic est, non ad illam uocem Eli eli, lamma azabtani: militē accurrisse ut præberet acetum: sed (quod ex Ioanne cognoscitur) ad hanc: Sitio, quanquam non de illa uulgari siti diceret, sed de siti salutis hominum. Quo fit, ut bis dominus sumpserit acetum: semel felle mixtum, ut numero ducētēsimō septuagesimoprīmo dictum est: iterum non mixtum, ut hic. Mox uero ut ostenderet se ponere animam, quando uellet, & neminem eam à se tollere, iterum clamauit uoce magna. Quod sic adiecit Matthæus, dicēs. ¶ IESVS autem iterum clamans uoce magna, emisit spiritum. ¶ Quid clamauit? Pater, in manus tuas commendo spiritum meum: quod ex Luca cognoscimus. Et uoce quidem magna, quod non erat signum debilitatis, aut acceleratæ mortis. Et postquam uoce magna clamauit, tradidit spiritum: quod propriæ potestatis indicium fuit, atq; uolūtatis. Sed cui tradidit? Paternæ potestati, & diuinæ, non infernæ: & si ad inferos, sed uictor descendērit, mortisq; destructor: & ut spoliaret, nō ut præda, aut prædæ similis fieret. Quæ autē
- 278 » signa in morte eius contigerunt, subdit Matthæus, dicens. ¶ Et ecce uelū templi scissum est in duas partes, à summo usq; deorsum. Et terra mota est, & petre scissæ sunt. Et monumenta aperta sunt. Et multa corpora sanctorum, qui dormierāt, surrexerūt. Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius uenerunt in sanctam ciuitatē, & apparuerūt multis. ¶ Velum templi scissum est à summo usq; deorsum: quod uisū cœli apertam monstrabat, & mediam inter deū & homines inimicitiarum maceriā dissolutā, & uelamen antiquæ legis sublatum. Terra mota est, sed & cœlū tunc quoq; motum est: de quo & id Aggæi prophetæ, quod Paulus ad Hebræos adducit, intelligi potest: Adhuc unum modicum est, & ego cōmouebo cœlum & terram, & mare & aridā, & mouebo omnes gentes. Et ueniet desyderatus cunctis gentibus. Ante passionem uenerat dominus Iudæis: postquam autē mouit cœlum & terram, & mare & aridam multis prodigijs, id est, post passionem suam, uenit gētibus. Sed & hæc in super magna terræ motio, cum post passionē terra nostra locum in cœlo sortitur. Petre scissæ sunt, quod significabat durissima infidelium corda, fide emollienda. Monumenta aperta sunt, quod signum erat futuræ resurrectionis: & præsertim eorum qui cum CHRISTO surrexerunt. Et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt: non tunc quidem cum CHRISTVS emisit spiritum ad inferos descensurus, sed cum resurrexit. CHRISTVS enim primitiæ dormientium, & primogenitus ex mortuis, uera quidem, & nō amplius mortī obnoxia resurrectione, fuit. Sed & captiuam duxit captiuitatem: & hi sunt qui cum eo surrexerunt. Multa inquam corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt: quod indicabat eos solos qui ad CHRISTVM ueniunt, & morte eius uiuificantur, de morte transire ad uitam. Et post resurrectionem
- eius

eius uenerunt in sanctam ciuitatē, & apparuerunt multis: & etiam cum eo nunquam ultra morituri abierunt in coelum: quod designabat omnes, qui in ipso uiuificatur, ituros in coelestē Hierusalē, & apparituros multis angelorum, & agminum coelestium hierarchijs. Quæ cum fierent, nō est mirabile si multi territi fuerunt: quia coelū & terrā, & petræ durissimæ, & elemēta omnia uisa sunt lugere dominum suum: sed & hecatonarchus, quem nostri centurionem uocant, quod centum militibus præsit, ad custodiam IESV, ex parte præsidis & Iudæorum cum suis deputatus: primus cum suis, non sine magno timore, cōfessionē deo dedit. Quod subdit Matthæus, dicēs. ¶ Cen- 279
turio autē, & qui cum eo erant custodientes IESVM, uiso terramotu, & his quæ fie-
bant, timuerunt ualde, dicentes: Verē filius dei erat iste. ¶ Hæc fuit eorum de IESV
confessio: Verē filius dei erat iste, ut qui iam id oraculi Esaia: Et concutientur funda- 280
menta terræ, confractione cōfringetur terra, cōtritione conteretur terra: impletum ui-
dentes diuinitatem morientis agnoscerēt. Sed & de notis & amicis domini, qui pie-
tatis studio seruiuerant uiuenti, subdit Matthæus, dicens. ¶ Erant autem ibi mulieres
multæ à longè, quæ secutæ erant IESVM à Galilæa, ministrātes ei: inter quas erat Ma-
ria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorū Zebedæi. ¶ Maria
Magdalene, ea erat quæ dominū sequebat à Galilæa, è facultatibus suis ei ministrans,
& à qua dominus septē eiecerat dæmonia. Maria Iacobi, & Ioseph mater, Maria Cle-
ophæ. Mater autem filiorum Zebedæi, Salome, mater Iacobi & Ioānis. Et hæc, notæ,
familiares & amicæ erant domino. Stabant nihilominus à longè: at non quia non ge-
rerent magnum erga eum dilectionis affectum: sed quia prophetias impleri oportet.
Scriptum enim erat Psalmo. 87. Elongasti à me amicum & proximum, & notos. 281
meos à miseria. Sed ante solis occasum è cruce depositus fuit dominus, & Pilati iussu
traditus Ioseph ab Arimathia, dicente Matthæo. ¶ Cum autem sero factum esset, uē-
nit quidam homo diues ab Arimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat IESV.
Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus IESV. Tunc Pilatus iussit reddi corpus.
Et accepto corpore, Ioseph inuoluit illud in sindone munda, & posuit illud in monu-
mento suo nouo, quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnū ad ostium mo-
numenti, & abiit. Erat autem Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra se-
pulchrum. ¶ Id, Cum sero factum esset, sic Græce habetur, ὁψίας δὲ γενομένης, quod
pro loco & re gesta uerti poterat. Cum autē serum uel uespera fieret, sole scilicet ab
hora nona tendēte, deurgenteq; ad occasum. Necdum enim uespera facta erat, cum
Ioseph petijt corpus IESV, quando quidem & ante initium noctis, existēte adhuc pa-
rasceue, tumulatus est dominus: nam à uespera illa incipiēte, magnum incipiebat fab-
batum, in quo neq; corpus deponi, neq; sepeliri ac tumulari licuisset. Et hunc esse sen-
sum Euangelistæ, & si eum nō expressit interpret Latinus, quis ambigere possit: tum
id requirēte Iudaicæ legis obseruatōe, tum dicēte Ignatio in ea quæ ad Trallianos est
epistola: Die ergo parasceues, tertia hora accepit sententiā à Pilato, permittēte patre: 282
sexta uero, crucifixus est: nona autē, emisit spiritum. Ante uero solis occasum de cru-
ce depositus est, & sepultus est in monumēto nouo. Sabbato uero mansit sub terra in
sepulchro, in quo posuit eum Ioseph ab Arimathia. Adhæc, si iam sero factū esset, sab-
batum iam cœpisset, nec diceret Marcus: Quia erat parasceue, quod est ante sabbatū, 283
uēnit Ioseph ab Arimathia, nobilis decurio: qui & ipse erat expectans regnum dei, &
audacter introiuit ad Pilatum, & petijt corpus IESV. Nec rursus Lucas de Ioseph lo-
quens: Hic accessit ad Pilatū, & petijt corpus IESV: & depositū, inuoluit in sindone,
& posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat: & di-
es erat parasceues, & sabbatum illucescebat. Quocirca tam apud Matthæum, quàm
apud Marcū & Lucā, hæc particula, ὁψίας δὲ γενομένης, pro qua habemus, Cum autē
sero factum esset: sic uertenda intelligendaq; est: Cum autem serum fieret, id est cum

Esa. 24.

280

Psal. 87.

281

Ignatius.

Mar. 15.

Luc. 23.

uespera instaret & appropinquaret. Quod Ioseph monumentum nouum excidi fecerat in petra, id diuina factum fuerat prouidentia: ut in magnifico, & in quo nondum quisquam positus fuisset monumento, corpus Mesiae, corpus CHRISTI, corpus denique regis aeterni tumularetur: ex quo paulo post gloriosus resurgeret, ut impleretur prophetia Esaiæ, dicentis: In die illa radix Iessæ, qui stat in signum populorū. ipsum gētes deprecabūtur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et rursus secundū additionē septuaginta: Qui ambulat in iustitijs, & loquitur uiam rectā, & odit impietatē & iniquitatē, & manus excutit à muneribus, & obturat aures ut non audiat iudiciū sanguinis, & claudit oculos ne uideant iniustitiā: iste habitabit in spelunca petrae fortissimæ. Regē cum gloria uidebūt oculi uestri. Porro cum Ioseph, & ex Ioanne, Nicodemus, dominum cum aromatibus linteis ligauerunt, & Iudæorum ritu sepelierunt: aderant Maria Magdalene, & Maria Cleophæ, quæ secutæ erant dominū à Galilæa, è regiōe sepulchri sedētes, & locū explorātes, ut trāfacto sabbato uenire possent cum unguentis, & illinire corpus IESV: tunc enim neq; unguēta habebāt, neq; unguere poterant, aduoluto ad ostium monumētī præ grandi saxo, & continuo superueniente sabbato, quæ erat altera dies post parasceuen. De qua subdit Matthæus, dicens: **C** Altera autē die, quæ est post parasceuen, cōuenerunt principes sacerdotū & pharisæi ad Pilatū, dicentes: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc uiuens: post tres dies resurgam: lube ergo custodiri sepulchrum usq; in diem tertium, ne forte ueniāt discipuli eius & furentur eum, & dicant plebi: surrexit à mortuis: & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiā: Ite, custodite sicut scitis. Illi autē abeuntes, munierunt sepulchrum, signātes lapidem cum custodibus. **C** Altera dies post parasceuen (ut dictum est) sabbatum est. Et parasceue dicta est, quod in ea pararetur necessaria pro sabbato: nihil enim sabbato parare licebat. Erat autē sabbatū illud magnū quia duplex festum. Et in eo sabbato, & in principio quidem eius, quamprimū scilicet intellexerunt dominū esse sepultū (nō enim expectassent usq; mane, ne per tantū temporis interuallum suffurati fuissent discipuli corpus domini) uenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatū, uocātes uerbum dei summi patris filium, aternā sapientiam, seductorem: & dixerunt se recordatos esse, eum dixisse, dū adhuc uiueret, quod post tres dies resurrecturus esset. Et quando dixerat: Cum ex Marco docens discipulos suos in Cæsarea Philippi dicebat: Oportet filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus & Scribis, & occidi: & post tres dies resurgere. Sed & apertius illud ex Iuda discere potuerūt, id est qđ tertia die ex uerbis eius esset resurrecturus. Nā quod hic dicit, Post tres dies, perinde intelligi potest ac intra tres dies siue per tres dies, aut tertia die. De quo in disceptatione de triduo CHRISTI abunde distulerimus. Et quod illi sic intellexerint, id quod adiecerūt, manifeste indicat, scilicet: lube ergo custodiri sepulchrū usq; in diem tertium. Nam si intellexissent eum dixisse se resurrecturū post diem tertium, id est die quarto, dixissent: lube ergo custodiri sepulchrum in diem quartum, etiam integrum. Quibus Pilatus cōcessit ualidam custodiā, & in eo tempore, in quo nulla posset de sublatione corporis IESV suboriri suspicio. Nec satis fuit adhibuisse custodes, sed cum certò scirēt corpus esse in sepulchro, muniri curarunt sepulchrum, & sigillo obsignari lapidem. Sed frustra hæc omnia moliti sunt, & ad suam confusionem: quia rediuiuo domino, cum corpus ostendere non possent, tanta illa diligentia exclusit eorum mendacium, quod scilicet discipuli corpus furati essent. Ad quod nihilominus mendaces (ut capite sequenti dilucebit) confugere uoluerunt. Sed nos confugiamus, non ad mendacium, sed ad dominum nostrū, qui uia, ueritas, & uita est: qui uerè pro nobis mortuus est, uerè sepultus, & tertia die resurrexit: & nunc sedet in gloria patris: cui honor, decus, & imperium per eundem dominum nostrum in unitate spiritus sancti, in omnia seculorum secula. Amen.